

Antikvarisk armaturförteckning

Stora Teatern i Göteborg

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

higab

Stadsmuseets rapportserie 2013:8

Kulturmiljöenheten

Bebyggelseantikvarie Maja Lindman

Antikvarisk armaturförteckning

Stora teatern, Lorensberg 38:2, Göteborg

INLEDNING

Bakgrund

Som fastighetsägare ansvarar fastighetsbolaget Higab för de antikvariska armaturerna i Stora Teatern. För att skapa en samlad bild av byggnadens kulturhistoriskt värdefulla armatur, har Göteborgs stadsmuseum på uppdrag av Higab genomfört en översiktlig antikvarisk dokumentation av armaturen. Dokumentationen har utförts av bebyggelseantikvarie Maja Lindman under sommaren 2013.

Förhållningssätt, urval

Stora teatern har under åren bytt huvudmän flera gånger och genomgått många, framför allt invändiga förändringar. Det har inneburit att även en stor del av belysningsarmaturen har bytts ut. Armaturer som tillkommit under senare skeden kan dock vara kulturhistoriskt intressanta och spegla olika tider i teaterns historia.

Generellt kan sägas att en stor del av den ursprungliga armaturen är utbytt. Den befintliga armaturen som kan betecknas som kulturhistoriskt intressant är svårdaterad, då det vid dokumentationstillfället saknas information om tillkomst. Karaktären på armaturerna kan ofta också vara av äldre snitt för att passa in i teatermiljön, trots att den kan vara relativt sentida.

En bedömning är att större delen av belysningsarmaturen är relativt nyttillkommen, från 1970-2000-tal.

Stora teatern, bakgrund och kort historik

Stora Teatern uppfördes 1856-59 och var då "Vasastadens" första stora stenhus och placerades med huvudfasaden mot Avenyn. Byggnaden ritades av hovarkitekt Bror Carl Malmberg i en tidsenlig nyrenässansstil. Teatersalongen fick en rik dekor utförd av bildhuggare Carl Ahlborn. 1944 gjordes en tillbyggnad mot väster, i övrigt har endast mindre förändringar skett.

Byggnaden är uppförd i vad som utvändigt framstår som tre våningar samt indragen takvåning. Invändigt har byggnaden en komplicerad planlösning med flera trapphus och totalt 9 våningsplan.

De ljusa putsfasaderna har ett relativt stramt uttryck med rusticerad bottenvåning och klassicistiska dekorationsdetaljer. Entréfasaden betonas genom skulpturer som kröner det framskjutande partiet. Invändigt dominerar den praktfulla, runda teatersalongen.

Kulturhistorisk status

Stora teatern ingår i område av Riksintresse för kulturmiljövården O 2:1-5 (Göteborgs innerstad) och är sedan 1973 byggnadsminne.

Göteborgs belysning

År 1700 förordnade den styrande magistraten i Göteborg om oljelampors uppsättande vid stadens alla broar och offentliga byggnader. 1776 ansvarade staden för ett femtiotal oljedrivna gatlyktor.

1846 stod ett gasverk klart och successivt övergick man till gasdriven belysning. 1848 var 250 st "offentliga" gaslyktor i bruk. En allmän elektrifiering av gatubelysningen skedde i början av 1920-talet.

Elektricitet var i början av 1880-talet välkänt som strömkälla för telegrafer och hade just börjat användas för telefoner. Belysning krävde större energimängder och ny teknik för att alstra elektricitet. Göteborg fick sitt första elverk tidigt, redan 1884. Eldrivna lyktor blev allmänt utbrett i Göteborg på 1890-talet.

Stora teatern, belysning

I teatern har de tekniska förutsättningarna för belysning och andra installationer ändrats under årens lopp. Huvudmän och inriktning har också varierat med åren, varför belysningsarmaturen till stor del är utbytt. Det är oklart om de ursprungliga armaturerna specialtillverkades för Stora Teatern eller om den köptes in från ett beställningssortiment.

Byggnaden uppfördes med gasdriven belysning vilket var en nyhet vid denna tid, de flesta andra samtida teatrar hade oljelampor. Stora Teatern elektrifierades 1908. Den stora takkronan i teatersalongen lär vara den enda armatur som är bevarad sedan byggtiden.

Antikvarisk armaturförteckning

Invändigt har byggnaden en komplicerad planlösning med flera trapphus och totalt 9 våningsplan, varav några entresolplan, källare och vindar. I armaturförteckningen beskrivs armaturen i de utrymmen där det finns belysning som bedöms som kulturhistoriskt intressant att dokumentera, rum för rum. Varje beskriven armaturtyp är numrerad.

EXTERIÖR

Entréfasad

Baldakin/skärm tak över entré:

Koppararmaturer, A01

Entrépartiets baldakin är från 1980-talet. Teatern saknade vid uppförandet entrétak, men 1898 tillkom en baldakin med avvalmat, plåttäckt pulpettak som vilade på gjutjärns-kolonner. 1944 ersattes den av en flack rektangulär baldakin tunnare än dagens. Denna ersattes troligen på 1980-talet av den nuvarande.

Baldakinen har en rektangulär form med plan ovansida klädd med bandtäckt plåt och en underdel i plast som fungerar som en ljuslåda.

A01: På baldakintakets två yttre hörn sitter små koppararmaturer med hållare i jugendstil med stiliserade blad och rundad vit glaskupa. Uppskattningsvis från 1910-40-tal.

INTERIÖR

Plan 200, Vestibul

Vägglampetter, A02-A03

Väggarmaturer med hållare i koppar/kopparbelagd plåt och 1-2 armar. Uppåtriktad kupa i glas samt inre glascylinder. Vissa glas har en gråton, några har en neutral ton. Några saknar yttre kupa. Osäker datering, uppskattningsvis 1940-70-tal.

Vägglampett 1-armad, A02

Vägglampett 2-armad, A03

Plan 300, Trapphall

Vägglampett, 2-armad A03

Även i trapphallen ovanför huvudentrén finns ett antal tvåarmade armaturer lika dem i vestibulen.

Takkrona, A04

I taket hänger en 6-armad ljuskrona i samma stil som vägglampetterna, som kupa endast försedd med en inre, rak glascylinder.

Osäker datering men samtida med väggarmaturer uppskattningsvis 1940-70-tal.

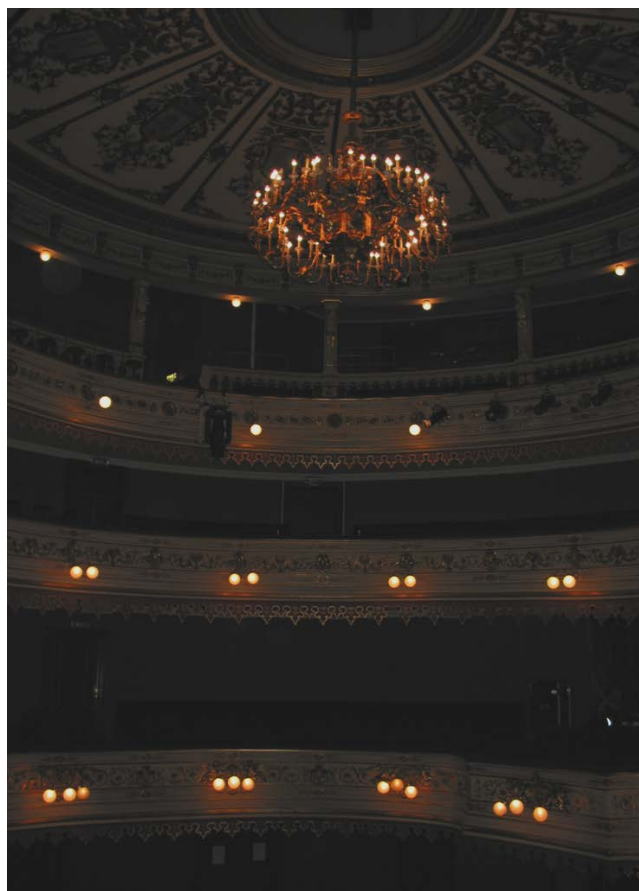

Plan 300-700, Teatersalong

Takkrona, A05

Taket i salongen kröns av en stor cirkulär plafond med ornamentik och målningar. I mitten hänger en praktfull, förgylld ljuskrona som är ursprunglig från slutet av 1850-talet. Ljuskronans förgyllda armar bärs upp av figuriner och avslutas med ljushållare i glas och elljus. Kronan lär enligt arkivuppgifter ursprungligen ha lysts upp av 60 gaslåggor men elektrifierades 1908.

Kronan har en hissanordning som sköts från vinden, plan 800.

Vägglampetter, A06-A09

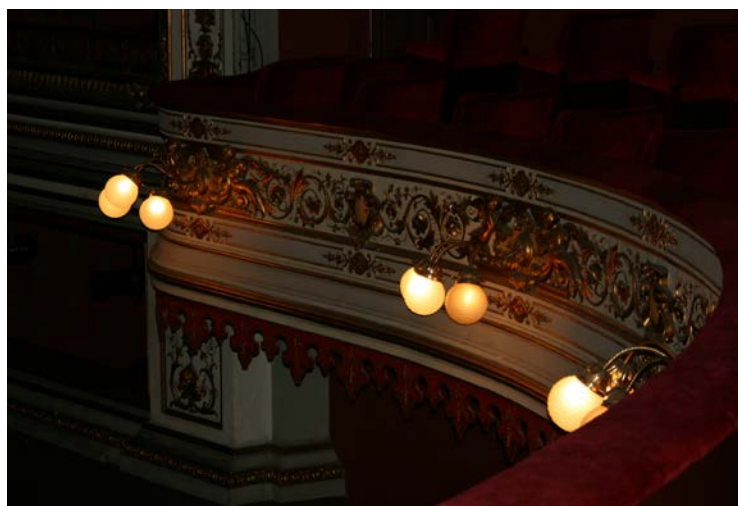
På samtliga av gradängernas fronter sitter lampetter fästa (se även bild ovan, takkrona). Lampetterna har 1-3 armar i mässing med spiralmönster och sockel med bladornamentik. Kuporna består av glober med randigt, matt glas.

Lampetterna uppskattas ha tillkommit mellan 1908, då huset elektrifierades och 1940-tal, då det skedde invändiga åtgärder i salongen.

Lampetterna har olika antal armar på de olika våningsplanen. I plan 400 sitter 3-armade lampetter, i plan 500 2-armade, i plan 600 1-armade samt i plan 700 sitter en ljusglob direkt i taket.

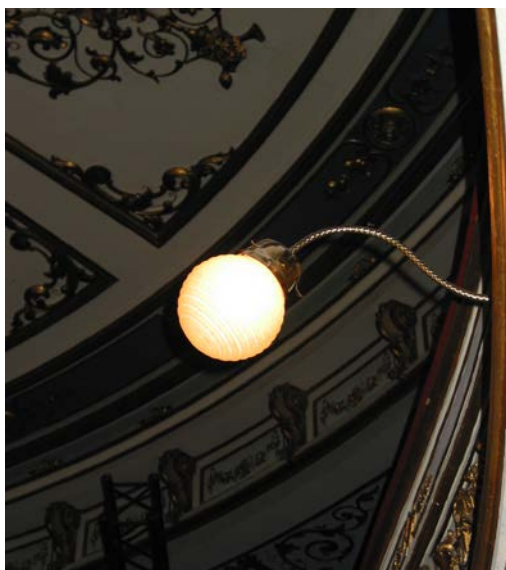
Plan 400, Vägglampett, 3-armad A06

Plan 500, Vägglampett, 2-armad A07

Plan 600, Vägglampett, 1-armad A08

Plan 700, Ljusglob i tak, A09

Plan 400, Avantscenloger

Vägglampetter, A10

I vardera Avantscenloge sitter en elektrifierad kristallampett med stomme och ljusbärare av mässing. Lampetten är utförd i empirestil typisk för 1800-talet, men är troligen från 1940-talet då en större invändig renovering skedde.

Plan 400, Kristallfoajén

Nuvarande Kristallfoajén användes tidigare som restaurang. Rummet byggdes under 1940-talet om till teaterfoajé och inreddes i 1700-talsstil. Armaturerna är elektrifierade och kan uppskattas vara från denna tid.

Takkronor, A11

I taket i Kristallfoajén hänger tre kristallkronor med stomme av mässing/plåt och stora prismor av gråtonat, plant glas. Tillkomna 1944.

Vägglampetter, A12

På väggarna hänger ett antal lampetter med stomme i mässing/plåt och stora planslipade prismor i samma stil som takkronan, dock med klart glas. Troligen samtida med takkronorna, från 1944.

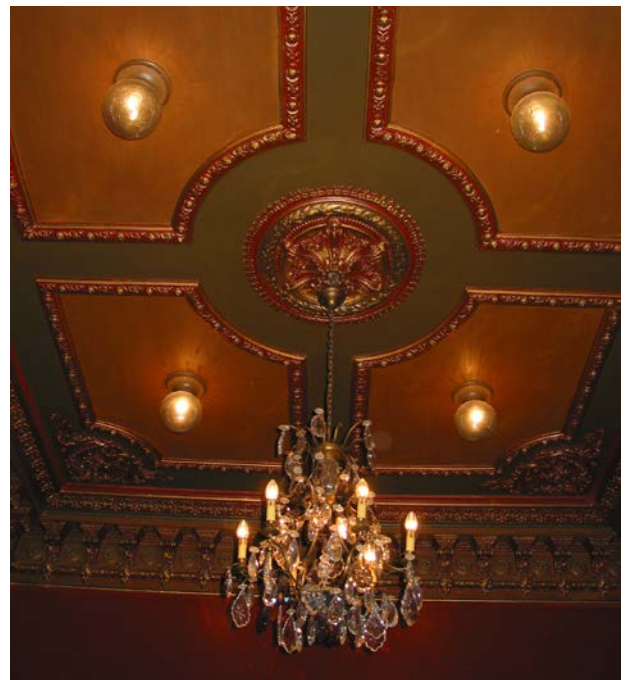

Plan 400, Moriska kaféet

Det Moriska kaféet inreddes 1959 i samband med teaterns 100-årsjubileum. Armaturerna i rummet är troligen från 1940-50-tal då renoveringar skedde.

Takkrona, A13

I det rikt dekorerade taket hänger en kristallkrona med stomme av mässing/plåt och stora, planslipade prismor och ljusbärare med elektriskt ljus.

Taklampor-ljusglober, A14

Runtom ljuskronan sitter ljusglober fästa direkt i taket i fyra fält. Globerna är i gråtonat glas med luftbubblor. Troligen 1940-50-tal.

Plan 400, Passager

Takkronor, A15

I vardera passagen sitter en takkrona i mässing med sex upprätta, raka hållare och glober av klarglas. Troligen 1940-50-tal.

Övrigt

Plan 600/700, trappa i teatersalongen

Infälld belysning

I trappan sitter belysning infälld i stegen. Oklar
tilkomsttid.

Källor

Antikvarisk armaturförteckning, Göteborgs stadsteater, acanthus, Higab 2013

Femtio år i samhällets tjänst- Göteborgs elverk 1908-1958, 1958

Göteborg Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, Del 1, 1999

Göteborgs belysning, Mebius 1897

Göteborgs stadsmuseum, faktarummet, kapsel Stora teatern I och II

Om tillkomsten av nya teatern i Göteborg, Hellberg 1957

Stadens Ljus, Kaijser 1986

Stora teatern, Antikvarisk fördokumentation, Antiquum, Ask 2011.

http://people.kth.se/~e99_cwa/tekinfo/text.htm, C J Wallnerström 2013-06-20

Handlingar från Higab: Mötesprotokoll ang armaturer daterat 2004-04-21 samt ritningar över huset daterade 2004-12-17. Båda upprättade av Kvarnström Arkitektkontor.